

Lausunto

30.08.2022

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäättös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Periaatepäättös on kattava ja huolellisesti valmisteltu. Linjaukset ovat hyvin kannatettavia ja keskittyvät oleellisiin asioihin.

Alalukuun 1.3 Suomalaisen demokratian tila haluamme nostaa Turvassa 2021 - kansalaisturvallisuus Suomessa -selvityksestä (Kailaheimo-Lönnqvist & Kekki 2021) muutaman huomion. Turvallisuuden tunteessa, luottamuksessa ja uhkien kokemisessa esiintyy eroja sosioekonomisten ja demografisten tekijöiden mukaan. Selvityksen mukaan matala koulutus, toimeentulon ongelmat ja haavoittuvainen asema olivat yhteydessä siihen, että kyselyyn vastaajat olivat negatiivisempia sen suhteen, että valtio tai eduskunta voisi huolehtia kansalaisten fyysisestä turvallisuudesta tai toimeentulosta, ja he kokivat useammin, että eduskunta huolehtii liikaa muiden valtioiden ongelmista.

Lisäksi Turvassa 2021 -raportissa tarkasteltiin, toteutuuko vastaajien mielestä ihmisten välinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus viranomaistoiminnassa edellä mainituista ja henkilökohtaisista ominaisuuksista huolimatta. Kolme vastaajaa kymmenestä (29 %) arvioi, että tasa-arvoinen ja yhdenvertainen kohtelu toteutuu huonosti tai melko huonosti, mutta ylivoimaisesti useimmin (61 %) vastaajien mukaan tasa-arvoisuus ja yhdenvertainen kohtelu toteutuu melko hyvin. Miesten sekä korkeakoulutettujen vastaajien mielestä tasa-arvoisuus ja yhdenvertainen kohtelu toteutui hieman muita paremmin. Haavoittuvassa asemassa olevat tai toimeentulon kanssa vaikeuksia kokevat arvioivat muita useammin, että tasa-arvo ja yhdenvertainen kohtelu viranomaistoiminnassa toteutuu heikosti.

Lähde: Kailaheimo-Lönnqvist, Sanna & Kekki, Tuula (2021): Turvassa 2021. Kansalaisturvallisuus Suomessa. SPEK Tutkii 25.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Vaalijärjestelmän uudistaminen*
- *Vaalien turvallisuuden vahvistaminen*
- *Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto*
- *Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen*

-

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*
- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*
- *Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.*
- *Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.*

-

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- *Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.*
- *Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.*
- *Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.*

- *Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).*
- *Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.*
- *Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatioissa.*
- *Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.*

Medialukutaidon merkityksen korostaminen periaatepäätöksessä on tärkeää. Turvassa 2021- kyselyn mukaan luotto valtamedioiden tietojen oikeellisuuteen ja luotettavuuteen on kasvanut: vuonna 2017 28 % vastaajista luotti valtamedioihin; 2019 osuus oli 34 % ja 2021 jo 45 %. Myös median käytössä ja tiedon luotettavuutta koskevissa mielipiteissä oli eroavaisuutta mm. koulutustaustan perusteella. Korkeakoulutetut luottivat matalammin koulutettuja enemmän valtamedioihin ja tiedon oikeellisuuteen sekä kokivat, että sosiaalinen media levittää tarkoituksellisesti harhaanjohtavaa tietoa. Peruskoulutetut ja toisen asteen koulutuksen saaneet kokivat hieman korkeakoulutettuja enemmän, että sosiaalinen media levittää monipuolisemmin tietoa, jota valtamedia ei tuo esille. Nuoremmat ikäryhmät sekä vastaajat, joilla oli ongelmia toimeentulossa, kokivat muita useammin valtamediat luotettaviksi, monet uutisotsikot pelottaviksi ja toisaalta suhtautuivat kielteisesti sosiaaliseen mediaan, mutta kokivat silti hieman muita enemmän, että sosiaalinen media levittää monipuolisemmin tietoa, jota valtamedia ei tuo esille.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- *Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*
- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*
- *Lainsäädäntöprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.*

-

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistumisinstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

-

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*
- *Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.*
- *Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.*
- *Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.*

Toimenpide-ehdotukset ovat erittäin kannatettavia. Viranomaisten ja vapaaehtoisten yhteistyötä käsittelevässä tutkimuksessamme (Eskelinen & Nikkanen 2020) suositettiin, että vapaaehtoisten tarjoaman avun ja osaamisen täysipainoiseksi hyödyntämiseksi viranomaisten kannattaa suunnitella yhteistyötä aiempaa järjestelmällisemmin vapaaehtoisten kanssa oikeissa johtosuhteissa tapahtuvana kokonaisuutena. Suunnitelmallisuus pitää sisällään muun muassa vapaaehtoisten roolin määrittelyn erilaisilla tehtävillä sekä yhteistä harjoittelua ja kouluttautumista. Vapaaehtoisten roolin määrittely viranomaisen asiakirjoissa, toimintaohjeissa, hallinnonalojen strategisessa suunnittelussa sekä lainsäädäntötyössä edesauttaisi vapaaehtoisten järjestelmällisempää hyödyntämistä yhteiskunnan turvallisuustehtävillä. Etenkin laajoihin häiriötilanteisiin tulisi varautua yhteistyössä aiempaa syvällisemmin.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- *Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.*
- *Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.*
- *Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.*
- *Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).*

-

Gröndahl Mika
Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK

Kekki Tuula
Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK